

IRODALOM.

Varga Béla: A jelentés logikai alkata. Különlenyomat az *Atinenaem* II. kötetének 5—6. füzetéből.

E 34 lapnyi tanulmány a tiszta logikának a jelentés centrális helyzetű, alapvető jelentőségű kérdésével foglalkozik. Elemezni akarja azokat az alkotó részeket, melyek a dolgokban állandó, változatlan, soha el nem muló tényezők, amelyeknél fogva a dolog „az, ami“, szóval megakarja állapítani a jelentés tiszta logikai értelmét. A jelentésben megkülönböztet egy centrális pontot, amelyet *eidetikus* mozzanatként nevez és a *tartalmat*, ami e fókusból kiágazik. Ez nem egyéb, mint mindama relációk és mozzanatok összessége, melyek a tárgyra nézve érvényesek. Ez a kettő a jelentésben szervi egységben jelenik meg s így a jelentés az az ősz reláció, melyet a forma és tartalom egységében ismerünk meg. Az eidetikus mozzanat biztosítja a jelentés egységét; ez az, aminél fogva a fa fát, a kör kört jelent és semmi egyebet. Ez nem az, amit a metafizika substanciának nevez; mert a substancia a valóság tárgyainak legősibb eleme ugyan, de a valóság csak egy része annak a világnak, mely a jelentések számára anyagot szolgáltat. Az eidetikus mag egyik fontos tulajdonsága az *individualitas*. Sok egyes fa van a világon, maga a „fa“ jelentés azonban csak egy. Ebből látszik, hogy a jelentés individualitása nem ugyanaz, ami a neki megfelelő valóságos tárgyé. A jelentés eidetikus mozzanata végső elemzésben nem egyéb, mint az identitás elvének kifejezése. Hogy a jelentés „megáll“ (besteht) vagy érvényes, az épen az azonosság alapján magyarázható. Az azonosság kifejezésre juttatása maga a fogalomalkotás. Az identitás legfontosabb corollariuma az egység, a kettő egymástól elválaszthatatlan. Ez a skolasztikusok *omne ens unum*-ja. A jelentés egysége tisztán logikai egység, tehát az ontológiai kategóriák nem alkalmazhatók rá s ebből folyik egy másik fontos tulajdonsága, a *szemléletlenség*.

A jelentés másik mozzanata a *tartalom*; jelenti azon vonások összességét, melyek a jelentés és a dolog között levő összefüggés következtében mindakettőben mint funkciók megtalálhatók. Az eidetikus és tartalmi mozzanat egy kapcsolatot alkotnak, melynek végső alapja az azonosság. A tárgy rámutat a tartalomra, a tartalom a tárgyra. A tartalom kifejezi, hogy mi az, *ami* a dologhoz tartozik; a tárgy pedig az, *amihez* a tartalom hozzátartozik. A

kettő együtt kifejezi az azonosságot (inhaerenciás reláció). Itt a két tag azonos lévén, ez az azonosság egytagú (?) reláció.

Lehet-e valami, ami reláció, egytagú? Az egytaguság és a reláció jelentése, fogalmai nem zárják-e ki egymást? Nem erre mutat-e már az a körülmény is, hogy a jelentés eidetikus mozzanatát „tárgynak“, „formának“, „magnak“, „centrumnak“, „fokusnak“ mondja s a tartalmat szintén „belső formának“ (18. l.)? A jelentés két mozzanatának a megkülönböztetése és szétválasztása csak azért történik, hogy a végén a kettő mégis az identitásban összeolvadjon s egy szemlélhetetlenül formulázott inhaerenciás relációban eggyé legyen.

A jelentések közötti összefüggés vonatkozhatik az eidetikus mozzanatra s ekkor azt jelenti, hogy külön tartja az egyes jelentések konstans elemét, más részt összekötő azokat s így bizonyos logikai rendet teremt közöttük; de vonatkozhatik a tartalomra is s ekkor azt jelenti, hogy egyes vonásai megisméltődnek egy másik jelentés tartalmában. Ez összefüggés következtében a jelentések világhálózatot alkotnak s az összekötő szálak teszik felismerhetővé, hogy a jelentés milyen helyet foglal el a jelentések rendszerében. Az elhelyezkedés szempontjából fontos tulajdonsága a jelentésnek az *osztályszerűség*. A jelentés lényeges (?) vonásai t. i. elemei lehetnek egy magasabb rendű (?), egy általánosabb (?) logikai egységnek s így a jelentések között egy bizonyos állandó sorrend alakul ki, amely azt a rendszerbeli távolságot mutatja, amely fennáll egy jelentés és a logikai elvek között. Ennek a sornak a csúcspontja a logikai elvek s legalsó lépcsője a valóság. Az osztályszerűség a jelentés „általánosságának a logikai elvek felé haladó fokozódása“.

De vajjon fokozódhatik-e az általánosság? Az osztályszerűség, ha jól értem, azt jelenti, hogy a jelentések bizonyos sorrendbe, osztályokba taglalódnak, helyezkednek el, szóval egymással szemben az alá- és fölérendeltség viszonyába jutnak. Ámde minden jelentés általános és osztályfogalom. Mi a mértéke már a sorrendbe helyezkedésnek? Azt mondja a szerző, a jelentések általánosságának a logikai elvek felé haladó fokozódása. Van-e az általánosságoknak nagyobb vagy kisebb, magasabban vagy alacsonyabban álló foka? A „fecske“ jelentés ép oly általános, mint a „madár“, vagy „állat“. Minden jelentés teljes, befejezett, perfectum, tota simul existens s akkor a közöttük levő viszony csak a teljes függetlenség, viszony nélkülség lehet. S ha a jelentés lényege az, hogy „minden dolog az, ami“, akkor a jelentésnek ez a fogalma kizárja a *fejlődést*, ami éppen a tiszta logika álláspontjáról nem logikai, hanem fenomenológiai vagy ontológiai szempont s mint ilyen elvileg kizárandó a tiszta logika határáról.

Telhat saját maga által több ízben visszautasított álláspontra süllyed vissza a fejlődés gondolatával.

A jelentés a dolgok „értékes“ vonásainak foglalata. Nem

tudom, beszélhetünk-e a tiszta logika álláspontjából „értékes“ vonásokról? Mert ha ilyenek vannak, akkor vannak értéktelenek is. Az érték pedig a subjektumhoz viszonyított fogalom. S úgy sejtjük, hogy a tiszta logika alapján állva a dolgoknak csak alkotó tényezőik, vonásaik vannak s ezek egyformán értékesek vagy értéktelenek, helyesebben szólva: érvényesek, mert egyformán járulnak hozzá a jelentés teljességéhez. Ha még oly csekély jelentőségű is valamely alkotó rész, mégis hozzájárul a jelentéshez s a dolog épen ezzel a hozzájárulással lesz „az, ami“. Enélkül pedig nem ezzel, hanem egy más jelentéssel van dolgunk. Ez a ratio sufficiens a dolgok jelentésének.

Különben a szerző problémája egyike a tiszta logika legnehezebb kérdéseinek, amellyel a magyar irodalomban eddig elé tudtunkkal csupán *Pauler* foglalkozott. A fiatal szerző a kérdésére tartozó nem nagyon gazdag irodalomban teljes jártassággal mozog, az adatok felhasználásában nagy önállóságot mutat, minden kis adatot kellően értékel és gondolkodása a logikai fegyelmezettségnek és az elvonás merészségének kiváló példáját nyújtja. Eddigi munkássága kiskörü, de értékes és a legszebb várakozásokra jogosít.

Dr. Gál Kelemen.

KÜLÖNFÉLÉK.

Egyházunk hódolata a király előtt. Április hó 14-én fogadta őfelsége a különböző egyházak hódoló tisztelgését a budai királyi várban. Egyházunk küldöttségét Ferencz József püspök vezette és tagjai voltak Br. P. Horváth Kálmán főgondnok, Dr. Gothárd Zsigmond miniszt. tanácsos, Józán Miklós esperes, Kovács Kálmán főgimn. tanár, Székely Ferenc v. b. t. t., volt igazságügyminiszter, Ürmösy Miklós ny. miniszteri tanácsos. Ő felségét a püspök ur a következő beszéddel üdvözölte :

Császári és apostoli Királyi Felség !

Legkegyelmesebb Urunk és Királyunk !

Mint a Magyarországi Unitárius Egyház püspöke, főgondnoka s küldöttsége jelentünk meg Felséged legmagasabb színe előtt, hogy egyházunk nevében alattvalói hódolattal üdvözölve Felségedet törhetetlen hűségünkről biztosítsuk.

A mi egyházunk ugyan a legkisebb e hazában, de tagjai mind magyarok, tulajdonképpen székelyek és így mi igazán elmondhatjuk a költővel, hogy

„A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely“

A hazafiúi érzésnek ezzel a mélységével s melegével üdvözöljük Felségedet, s lelkünk hő imájávak kérjük a Mindenhatót, hogy áldja meg Felségedet s Felséged családját minden áldásával: erővel, állandó egészséggel, hosszú boldog élettel, legközelebbről pedig a 3 év óta dúló iszonyú háborúnak mielőbbi győzelmes, szerencsés bevégzésével s egy áldásteljes állandó béke biztosításával, hogy királyi gondjait szíve óhajta szerint teljesen hazánk jólétének emelésére, a jogara alatt élő népek boldogítására, uralkodásának fényben és hatalomban messze időkre kiterjedő munkálására fordíthassa.

Fogadja Felséged a Magyarországi Unitárius Egyháznak igénytelen személyem által kifejezett ez alattvalói hódolatát és üdvözlését királyi kegyével s tartson meg minket, egyházunkat legmagasabb jóindulatának és atyai pártfogásának kedvezésében. Éljen !

Őfelsége válasza következőképpen hangzott :

— Mélyen átértett szavaikat, amelyekkel hűségükről és ragaszkodásukról biztosítottak, szívből köszönöm. Az igaz erények és szilárd kötelességtudás legyenek ezentúl is irányelveik áldásos működésükben. — Védelmemről és pártfogásomról biztosítom egyházukat.

Őfelsége azután a püspököt s a küldöttség minden egyes tagját megszólításával tüntette ki.